

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ

УДК 340.12:37

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2020.1.1>

Соколова Олександра Максимівна

аспірантка кафедри філософії

Національного університету біоресурсів і природокористування України

вул. Героїв Оборони, 15, Київ, Україна

АНТРОПОЛОГІЗМ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА ПАМФІЛА ЮРКЕВИЧА:
ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ РАКУРС

Актуальність проблеми. Антропологізм – орієнтація підходу до створеної людиною і представленої насамперед на власне людському началі дійсності, у світлі його вимог людське буття соціальне й приватне розглядається у вимірах особистості, у можливостях і тенденціях виявів людини у її людських якостях.

Антропологізм соціально-філософських ідей особливо актуалізується за умов загострення соціокультурного розвитку, коли суспільні потрясіння прямо й безпосередньо стосуються кожної людини, перспектив людського буття та втрачається узвичаєний сенс життєвих норм, цінностей, ідеалів. Науково-технічна цивілізація надає підвищеної злободенності проблемі людяності людини. Адже техніцизована, інформатизована дійсність, у якій взаємодіють найрізноманітніші тенденції, процеси та явища, забезпечуючи потреби людини, до певної міри зреалізовують поставлені завдання, але ж водночас і створюють ситуації все більшої вразливості. У статті наголошується, що знання про людину в українській філософії традиційно визначали характер і спрямованість розвитку соціально-філософських ідей, у контексті яких особливо вагомими за умов реформування всіх сфер суспільства та видів діяльності є й мають бути правосвідомість і юридичний світогляд. А отже – й освітній потенціал філософії права, проблеми формування фахівців-правників із врахуванням, зокрема, й вітчизняного досвіду історичної генези філософії права. Освітня ж реалізація філософії права покликана виконувати надважливу роль – винятково дієвої умови формування змісту правосвідомості й юридичного мислення майбутнього фахівця.

Мета статті – аналіз висвітленої у філософсько-правових працях П. Юркевича освітньо-виховної ролі філософії права як умови пробудження й утвердження особистісності юридичного мислення.

Методи дослідження – історизму, компаративний, критичного дискурсу, принципи діалектичного мислення. Зasadничими принципами дослідження порушеної у статті проблеми послужили, зокрема, висновки зі здійсненого В.І. Шинкаруком аналізу «Філософії духу» Гегеля під кутом зору висвітлення феномена права в генезі формотворень людського духу.

Результати дослідження. З'ясовано, що філософсько-правова засадничість антропологізму репрезентує юридичну освіту та формування й функціонування юридичного світогляду як форми практично-духовного синтезу правових знань, ідей, концепцій, установок правового мислення й діяльності соціального суб'єкта.

Ключові слова: особистісність філософії права, юридичний світогляд, людяність правосвідомості, свобода індивідуальності, юридична антропологія, ідея права, переконання.

Вступ. Життєздійснення людини набуває якостей особистісної відповідальності за отриманий дарунок життя, сприяючи зміцненню проявів її індивідуальності в системі соціуму; зокрема, також змістовності й смисложиттєвої значущості інтеграції свідомості моральної та правосвідомості, як умови виправданості поведінки людини, котра за виразом П. Юркевича, сповідує «релігію гуманності», яку складають чесноти: «позбавлене забобонів мислення, любов до людей, сумирність, толерантність, благодійність, побожність» [4, с. 696].

Тому П. Юркевич і надавав виняткового значення філософії права у юридичній освіті, наголошуючи, зокрема, у «Програмі лекцій з предмета історії філософії права» на важливості відповідної історичної проблематики [Див.: 4, с. 14–21]. А в «Програмі історії філософії права» (1872 р.) артикулюється на зв'язку «юридичної антропології і початку вчення про природне право у Гуго Гроція» [4, с. 23]. Адже, на думку українського мислителя: «Філософ дивиться на право з іншого погляду, ніж юрист. Він бачить у праві моральну ідею, яка вимагає, щоб ніхто не завдавав страждання неправдою; а юрист піклується про те, щоб ніхто не страждав від неправди. З цього погляду він і розглядає право» [4, с. 229].

Тому, на нашу думку, важливо артикулювати на обстоюванні П. Юркевичем життєвості предмета філософії, філософії, філософського мислення, як необхідних чинників культури мислення цивілізованої людини взагалі і, зокрема, майбутніх фахівців. Адже *«предмет філософії не є лише предмет пізнання, але й предмет життя, що сам є живим. Філософія при цьому проявляє такі риси, що надають їй виняткового становища та особливого значення в людському житті, позаяк вона є не лише видом знання, але й видом поведінки»* [2, с. 619]. Особистісно формуюча роль філософії права як освіти актуальна тому, що *«хоч філософія, як її розуміли Платон і Арістотель, не є лише наука загальної освіти, але наука, такої загальної освіти, яка дає досконалість фаховій освіті»* [4, с. 569]. Бути не просто *«наукою загальної освіти»*, згідно з П. Юркевичем для філософії означає, що вона виходить за межі статусу інших наук, як чинників поглиблення й розширення знань суб'єкта навчання, підвищення рівня його поінформованості. Натомість філософія має поліпшувати підготовку, збагачуючи мислення й світогляд майбутніх фахівців істотно синтезуючим інтелектуальну активність людиностверджувальним смислом засвоєваних спеціальних – юридичних – знань. Філософія впливає на формування особистісних переконань сучасної людини. Підготовка фахівців-юристів у сучасному цивілізованому суспільстві може й повинна ґрунтуватися також на відповідному рівні засвоєння, переосмислення філософських, філософсько-правових знань. Відсутність цивілізованих знань про світ, розуміння відношення людини до світу, у його структурних проявах, унеможлиблює належну фахову підготовку.

Метою статті є аналіз висвітленої у філософсько-правових працях П. Юркевича освітньо-виховної ролі філософії права, як умови пробудження й утвердження особистісності юридичного мислення.

Завдання статті: окреслити смисловий горизонт реалізації освітнього змісту філософії права, як чинника формування правосвідомості; визначити зміст діалектики взаємодії антропологем *«досконалість вченого»* і *«досконалість людська»*, як визначальної спрямованості освітнього буття філософії права.

Методи дослідження: історизму, компаративний, критичного дискурсу, принципи діалектичного мислення.

Результати. Освоєння основ філософії права у різних проявах його як чинника людського життєздійснення, супроводжується розширенням і поглибленням знань різних видів права.

Але, зрештою, їхню змістовність, взаємодію синтезує онтологія філософії права, коли, навіть більше, завдяки цьому праву людини отримують нові змістовні можливості подальшого збагачення та розвитку: набуваючи нової змістовності на засадах філософії права, оприявнюється єдність філософсько-правової освіти. Адже як зазначав П. Юркевич: *«Чим краще вивчаються ті права, тим сильніше відчувається потреба єдності, бо право людини як громадянина держави протиставлялося б правам її як сім'янина, тобто одне право при порівнянні знищувало б і паралізувало всі інші»* [4, с. 532]. Онтологією права завжди – як samozрозуміла – дієвіше стверджується також людська гідність – права людини і людська гідність взаємодетерміновані: людина, життєздійснення якої унормовується правом у його важливіших проявах в суспільстві, не може й не повинна не демонструвати свою гідність, а людина гідна, разом з тим, свідома свого права. Буття права здійснюється в атмосфері демократії, свободи, рівності, справедливості, людської гідності, моральності, толерантності. І водночас посягання на обмеження чинності будь-якої необхідної умови існування права, правової системи ставить

під загрозу останню в цілому. Правова самосвідомість – інтегративний чинник онтології права, що формується та збагачується завдяки *філософії права, як освітньої дисципліни*, покликаної зманіфестувати людські права. Унормоване й організоване у світлі права життєздійснення людини в суспільстві набуває все більш людиностверджувального статусу як умови захисту людської свободи – зовнішньої, вочевидь, але з необхідністю ж і – внутрішньої, зокрема, на шляхах формування внутрішнього досвіду сприймання, розуміння правових ідей і норм. Так, поглиблення внутрішнього досвіду передбачає пробудження й збагачення правових відчуттів, умінь та навиків розуміння, витлумачення правових норм. Юридичні науки, правосвідомість, привертає увагу П. Юркевич, повинні розглядатися у першу чергу крізь призму особливостей предметів, що підлягають вивченню, і які пов'язані із життєбуттям людини, розмаїттям міжлюдських взаємин, і які «ускладнюють завдання знання для юриста» [4, с. 529]. Проблема юридичних знань як предмет вивчення має вирішуватися вже на початку їх освоєння, цей предмет має бути попередньо сформований у процесі відповідної розумової активності, на відміну від освоєння природознавчих знань [Див. напр.: 4, с. 529]. Відповідність та успішність сформованого юридичного мислення демонструє значущість навиків та умінь *вільного вибору* правочинного варіанту вирішення питання, неупередженого підходу до предмета вивчення, навиків дотримання принципу свободи та ідеї справедливості, як важливіших непроминальних людських цінностей, засадничих чинників людського буття, на кожному етапі сповненого складними проблемами, але які можуть вирішуватися за різних підходів і дій людиною розвинутої правосвідомості та високої моральності: друге є основою першої. Філософсько-правова освіта, відтак, і має бути спрямована на формування зазначених особливостей правосвідомості та юридичного світогляду вільно мислячої особистості, як умови неупередженості. Презумпція юридичної освіти – пробудження, формування та поглиблення установки на недоторканність принципів свободи й гідності людини, що завжди можуть мати прояви її «внутрішнього» та зовнішнього життя. Ідеї правосвідомості, норми права, юридичні знання є ідеями й нормами життєздійснення людини у суспільстві, отже, максимально спрямованими повинні освоюватися й розумітися як ідеї й норми *права і свободи* людини. Це – єдино «переконливе запевнення» в істинності правосвідомості та юридичного світогляду. Прояви власного сумління – демонстрація свободи людської індивідуальності, життєздійснення особистості вільно мислячої – *вільної* і від можливостей нав'язування їй ззовні способів «доведення» моральних істин, несумісних із її сумлінням, як зазіхання на руйнацію «моральної потуги особистості».

Тому важливішим зорієнтовуючим положенням філософсько-правової освіти, зазначається у «Філософському щоденнику» П. Юркевича, вперше опублікованому завдяки авторитетному німецькому досліднику Роланду Пітчу [Див.: 5] має бути: «Все або багато чого може бути нав'язане людині ззовні; лише *хід доведення*, якщо він чогось вартий, неможливо нав'язати ззовні, він має бути внутрішньою дією» [4, с. 695]. Внутрішня дія – царина активності переконань, вільного визнання людиною внутрішнього вироку, верховним суддею якого є її сумління. Адже, наголошує він, «у факті *осудності* – у тому, що ми *судимо* людину за її вчинки, – приховане так зване начало *людяності*» [3, с. 186]. Людяність людини – особистісна практична демонстрація її мужності, як людини, спроможної проти-стояти несправедливості, здатності встояти у життєвих негараздах. Що, на думку мислителя, закономірно не може не відбиватися й на фізичному стані мужньої особистості. «... Моральна мужність, душевна звитяга відбиваються у нашому організмі як фізична міць. Ці факти визнано медициною та психологією... *Моральність не є низкою правил, а є життям*, і до того ж цілком нормальним; тому вона впливає або може справляти цілющий вплив навіть на наше фізичне існування» [3, с. 214–215; курсив – О. С.]. Мислительну діяльність людини П. Юркевич розглядає як *прояви внутрішньої самостійності*, душевної активності особистості, її *буття*, коли, отже, задіюються, зокрема, переконання, а формування мисленого результату набуває закономірного статусу *утвердження істини*.

Юридичний світогляд для П. Юркевича – демонстрація людської досконалості як такої. «Освіта взагалі й юридична зокрема має дві досконалості – досконалисть вченого і досконалисть справді людську, яка закладена в одній загальній освіті» [4, с. 530]. Високоосвічена в пра-

вовому плані особистість володіє відповідно розвиненими внутрішніми якостями, високим рівнем, хоча й невіддатною для поверхового погляду, внутрішньою правовою підготовленістю, як, скажімо, у формі «правових інстинктів», «правових відчуттів», «правової делікатності» і «правової тактовності». Так, запитує П. Юркевич: «Вам доводилося спостерігати людину, яка вирізняється особливим тактом дій, тобто таким даром, яким вона розрізняє істину здалеку, ніби внутрішньо вона впізнає суть справи. Звідки цей інстинкт істини? Це явище загальної освіти» [4, с. 530] і «візитівка» людини досконалої. Визначально зорієнтованим при цьому є статус людини як суверена. Гідний і вільний член громадянського суспільства, така людина повинна володіти необхідними правовими нормами, знаннями права, природно також «усвідомлюючи цей обов'язок» [4, с. 528]. Право й правосвідомість, загалом кажучи, прямо й безпосередньо покликані врегульовувати відносини міжлюдські та людини й суспільства. А отже – і відповідним чином виховувати соціального суб'єкта, постійно демонструючи життєву доконечність правових відчуттів, правових навиків та правових звичок дотримання правових норм, зокрема, як узвичаєних, як для людини-суверена, правил поведінки за тих чи інших життєвих обставин.

Але – і як форм правосвідомості, закорінених у правових відчуттях, правових навиках, правових звичках. Останні набувають практично значущої ролі у єдності проявів «вищої людяності» людської особистості. Адже, наголошує П. Юркевич: «*Треба помічати у вченому вченого і вищу людяність*, необхідну для того, щоб розрізнити хоча б у даному факті правду й неправду, істину й облуду» [4, с. 530; курсив – О. С.]. Статус «вченого у вченому», як правознавця, у першу чергу формується завдяки відповідній правовій, філософсько-правовій освіті, засвоєнню правових знань, як моральнісно закорінених.

Крім того, статус «вченого у вченому» зміцнюється на засадах особистісної життєреалізації також правових навичок і звичок дотримання правового спілкування [Див. напр.: 1].

Тією чи іншою мірою правові знання як деяка сукупність усталених відомостей, суджень, стереотипів є складовими елементами повсякденної свідомості, але що може і повинно бути представлене як форма проявів правових відносин людини в умовах громадянського демократичного суспільства. Соціальний суб'єкт, індивідуальна особистість фактично не може залишатися поза правовими відносинами та правовим спілкуванням, у «просторі» яких і проявляється рівень розвиненості правової культури, у тому числі правові відчуття, правові уміння і правові навички. Наявність, вплив останніх забезпечують відповідний зміст, смисл і спрямованість правових відносин, правового спілкування та, зрештою, й «вищу людяність» правосвідомості. Однак якраз у світлі «вищої людяності» змістовно актуалізуються й ефективно задіюються чинники й детермінанти правової свідомості, усе більш дієво, адекватно працює система права в суспільстві. Тому, слід наголосити, для людини насамперед вищою людяністю, скажімо, чинником незаперечним, узвичаєним, майже природно повторюваним в умовах громадянського демократичного суспільства, сприймаються переживання почуттів незалежності й особистої свободи, як і подальше зміцнення правових навичок і правових звичок суб'єкта права. Філософсько-правова освіта, закликає П. Юркевич, покликана зніщувати розвиток філософсько-правових знань, ідей, пробуджувати й поглиблювати правові уміння, навички і переконання, як формування та зміцнення «вищої людяності», зманіфестованої здатністю «вносити собі вирок». Відтак, на перші позиції виходять цілі й завдання удосконалення філософсько-правової освіти. Якраз завдяки цьому можуть і повинні долатися зазначені труднощі. Філософія права, вважав П. Юркевич, покликана виконувати важливу гуманізуючу роль в розвитку суспільної свідомості, як дійовий чинник удосконалення правосвідомості та юридичної освіти, сприяючи подоланню «однобічності» останньої, підпорядковуючи набуття освіти певним законам» [4, с. 530].

Проблема, однак, ускладнюється тим, що, наголошує П. Юркевич, ХІХ століття демонструвало «неприхильність» до філософії загалом, адже особливо активно й послідовно в царині розвитку наукових досліджень і знань насамперед «утверджувалися практичні винаходи й удосконалення, наука стала їхнім органом» [4, с. 531], набуваючи статусу «права сильного» та послаблюючи роль моральності. Але філософсько-правова освіта покликана апелювати (змістом освіти, вирішенням відповідних навчальних завдань, зазначав П. Юркевич) до того,

що кожна людина, зрештою, завжди намагається себе порівнювати з іншими та здійснювати певні, у морально-правовому ракурсі акцентовані, порівнювання.

Крім пріоритетності практичних технічних вдосконалень, зніційованих наукою, ігнорування філософії та філософської освіти було викликане й іншими причинами. Так, «сучасна людина занадто байдужа, зайнята дрібними життєвими інтересами, які вона дуже цінує і мало схильна до абстрагування. Вона так охоплена вимогами обов'язку на різні життєві потреби, що не має часу перейнятися тими ідеями, які постають за філософською освітою. Це – характерна риса напряму нашої епохи, на яку скаржаться поважні німецькі мислителі» [4, с. 531].

Але, на думку П. Юркевича, «важливіша причина» неприхильності до філософської освіти «полягає в надто квапливому перенесенні юридичного погляду на людину, так ніби юридичні й людські переконання врівноважуються. При цьому зауважується, що суспільство завжди вимагає від кожного з нас якоїсь частинки, чогось приватного, спеціального» [4, с. 531]. Посягання суспільства на приватну сферу людського буття є перманентним, зокрема, також залежно від ступеня *врівноваження* людських та юридичних переконань за тих чи тих конкретних історичних, соціальних чи політичних умов. Позиція зайвості, непотрібність філософської освіти, філософії права запановує в переважно позитивістськи забарвленій суспільній атмосфері, особливо ж за умов жорсткого обмеження виявів власне людського лише приземлено житейськими потребами й інтересами, і коли юридичні норми сприймаються як буцімто самодостатні для людського буття. Принаймні при цьому *юридичне* в певному сенсі може ототожнюватися з *людським*, з одного боку, але ж з іншого, за таких обставин, суспільство цілком закономірно й зазіхає на підпорядкування собі приватного життя людини. Природно, спроби обмежуватися лише «юридичним» демонструють очевидне зневажливе ставлення до людського, як приниження й занедбання можливостей та потреб особистісного життєздійснення у його неповторності й повноті. Зневажання самої себе – блюзнірське опоганення найціннішого людського, високого покликання індивідуальності, котра, отримавши високий дарунок життя, призначена не втрачаючи своєї гідності, достойно за нього віддячувати. Не втрачати гідності свого покликання спромагаються лише за умови розуміння непроминальності дотримання високих вимог і цінностей людського упродовж проходження життєвого шляху на засадах моральної свободи, не обмежуючись, природно, вимірами лише «юридичного». Як вирішальні у даному ракурсі вимоги суспільства аж ніяк не повинні розглядатися в якості «останньої інстанції», зокрема, й стосовно отримання освіти.

«Правильність» та «єдність» освіти, освітньої підготовленості визначається готовністю не втрачати здатності бачення у першу чергу присутності людського в отримуваних знаннях, переживання внутрішньої цілісності, «урівноваженої» сформованою системою практично-духовного відношення до світу, інтегрованої філософською, філософсько-правовою освітою, юридичним світоглядом.

Висновки. Артикулювання на необхідності розмежування «людського» й «юридичного» вкрай важливе як розмежування об'єктне, що, у свою чергу, потребує різнопланових дослідницьких підходів, методології та цілей. Між тим ігнорування подібної вимоги призводить до ігнорування особливостей людського у пошуку вимірів індивідуально-особистісного життєздійснення.

Лише як зманіфестована системою філософсько-правової освіти, філософія права П. Юркевича – система людиноспівмірних правових ідей, норм, вимог забезпечення необхідних умов існування людини і суспільства, міжлюдських взаємин і суспільних відносин, коли у кожному аспекті визначальними конститууються смисли життєздійснення людини, свобода особистісного буття, недоторканість приватного життя й приватної власності. Як система освіти, філософія права П. Юркевича спрямована на формування й поглиблення свідомості розуміння гідного людини, особистісно-стверджувального життєбуття, як унормована правовими засобами доконечність присутності людини й людського, визначального начала усіх сфер суспільного буття і соціального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мамут Л.С. Правосознание : Общественное сознание и его формы / под ред. В.И. Толстых. Москва : Изд-во полит. лит-ры, 1986. С. 132–136.
2. Шпет Г.Г. Философское наследие П.Д. Юркевича : Юркевич П.Д. Филос. пр.-ния. Москва : Правда, 1990. С. 578–638.
3. Юркевич П. З науки про людський дух : Юркевич П. Вибране. Київ : Абрис, 1993. С. 115–221.
4. Юркевич П. Історія філософії права; Філософія права; Філософський щоденник. Київ : Ред. журн. «Український світ», 1999. 756 с.
5. Pietsch, R. (1992). Beiträge zur Entwicklung der Philosophie bei den Ostslawen im 19. Jahrhundert – Pamfil D. Jurkevych (1826–1874). Ulm : Humboldt-Studienzentrum Universität Ulm.

REFERENCES

1. Mamut, L.S. (1986). Pravosochnanie : Obshchestvennoe sochnanie i ego formy [Legal Consciousness: Social Consciousness and Its Forms]. Ed. V.I. Tolstyh. Moskow : Izd-vo polit. lit-ry. P. 132–136 [in Russian].
2. Shpet, G.G. (1990). Filosofskoe nasledie P.D. Yurkevicha [The Philosophical Legacy of P.D. Yurkevich]. Yurkevich, P.D. Filos. pr.-niya. Moskow: «Pravda». P. 578–638 [in Russian].
3. Yurkevych, P. (1993). Z nauky pro liuds'kyi dukh [Out of the Science of the Human Spirit]. Yurkevych P. Vybrane. Kyiv : Abrys. P. 115–221 [in Ukrainian].
4. Yurkevych, P. (1999). Istoriia filosofii prava; Filosofia prava; Filosofskiyi shchodennyk [The History of the Philosophy of Law; The Philosophy of Law; The Philosophical Diary]. Kyiv : Red. zhurn. "Ukrains'kyi svit", 756 p. [in Ukrainian].
5. Pietsch, R. (1992). Beiträge zur Entwicklung der Philosophie bei den Ostslawen im 19. Jahrhundert – Pamfil D. Jurkevych (1826–1874). Ulm : Humboldt-Studienzentrum Universität Ulm [in German].

Sokolova Oleksandra Maksymivna

Postgraduate Student at the Department of Philosophy
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
15, Heroiv Oborony str., Kyiv, Ukraine

**ANTHROPOLOGISM OF PHILOSOPHY OF LAW BY PAMFIL YURKEVYCH:
AN EDUCATIONAL-BRINGING-UP DIMENSION**

Actuality of the problem. Anthropologism is the orientation of the approach to reality created by human and presented, in the first turn, on humanhood as such, in the light of its demands, human being, social and private, are considered in the dimensions of the personality, in capabilities and trends of human manifestations in their human qualities.

Anthropologism of social-philosophical ideas is especially actualized under the conditions of exacerbation of socio-cultural development, when social upheavals directly and immediately affect every human, prospects of human being and the generally-accepted sense of life norms, values and ideals is being lost. Scientific-technical civilization provides an increased topicality for the problem of man's humanity. of a human. Indeed, technicized, informatized reality, in which most diverse trends, processes and phenomena interact, supporting the human needs, accomplish, to certain extent, set tasks, but, at the same time, also create a situation of ever-greater vulnerability. The article emphasizes that the knowledge of human in Ukrainian philosophy has traditionally determined the character and orientation of development of social-philosophical ideas, in the context of which legal consciousness and legal worldview are and have to be the weightiest under the conditions of reforming all spheres of the society and activities. And then – the educational capacity of the philosophy of law, problems of forming legal professionals, taking into account, in particular, the domestic experience of the historical genesis of the philosophy of law, as well. But educational implementation of the philosophy of law is meant to play a super important role – an exclusively effective condition to form the meaning of legal consciousness and legal thinking of the future professional.

Purpose of the article – analysis of the educational-bringing-up role of the philosophy of law in philosophical-legal works of P. Yurkevych, as a condition to awaken and assert a personhood of legal thinking.

Method of research – of historicism, comparative, of critical discourse, principles of dialectical thinking. Fundamental principles of research of a problem raised in the article were, in particular, conclusions of the analysis of the Hegel's Philosophy of Spirit carried out by V.I. Shynkaruk from the perspective of highlighting a phenomenon of law in the genesis of formation of the human spirit.

Received results: It has been found that the philosophical-legal fundamentality of anthropologism represents legal education and formation and functioning of the legal worldview as the forms of practical-spiritual synthesis of legal knowledge, ideals, concepts, sets of legal thinking and activities of the social subject.

Key words: *personhood of the philosophy of law, legal worldview, humanity of legal consciousness, freedom of the personality, legal anthropology, idea of law, beliefs.*